

SISÄKORVAISTUTTEILLA KUULEVAN LAPSEN PUHUTTUJEN KIELTEN MONIKIELISYYS

Tanja Rasmussen

Monikielisyys on maailmassa tavallisempaa kuin yksikielisyys. Alati globalisoituvassa maailmassa monikielisyys on yhä useamman arkea. Virallisesti kaksikielisessä Suomessa yksikielisyys on edelleen vahva normi, vaikka suomen ja ruotsin lisäksi täällä on jo kauan käytetty myös muita kieliä (saamen, karjalan, romani- ja viittomakielet). Vieraskielisten määrä kasvaa maassamme voimakkaasti joka vuosi. Tilastokeskuksen mukaan vuoden 2015 lopulla vieraskielisten osuus koko väestöstä oli jo 6 prosenttia, Uudellamaalla yli 11 prosenttia. *Helsingin seudun vieraskielisen väestön ennuste 2015-2030* -selvityksen mukaan vuonna 2030 pääkaupunkiseudun asukkaista jo yli 21 prosenttia on vieraskielisiä, ja määrän odotetaan tästä edelleen kasvavan. Vieraskielisen väestön määrän kasvaessa yhä useampi lapsi kasvaa Suomessa monikielisessä ympäristössä. Yhä useammin myös vaikeasti kuulovammainen lapsi syntyy monikieliseen perheeseen.

Kuulovammat ja kielenkehitys

Kuulovammat vaikeuttavat puhutun kielen kehittymistä eri tavoin riippuen kuulovamman asteesta ja syystä. Kuulovammaisilla lapsilla lisävammat ovat yleisiä ja ne osaltaan vaikeuttavat kielen kehitystä kuten normaalikuuloisillakin lapsilla. Ilman lisävammojakin vaikeasti ja erittäin vaikeasti kuulovammaisten lasten puhutun kielen kehitys oli perinteisillä kuulokojeilla vaikeaa tai mahdotonta. Aiemmin viittomakieli oli yleensä vaikeasti kuulovammaisten lasten ensikieli riippumatta vanhempien äidinkielistä. Puhuttua kieltä vuosien mittaan omaksuessaan lapsista kasvoi bimodaalisesti kaksikielisiä.

Sisäkorvaistutekuntoutuksen ja teknologian kehittymisen myötä vaikeasti kuulovammaisten lasten puhutun kielen kehittymisen mahdollisuudet ovat parantuneet merkittävästi. Nykyään vauvavuoden aikana kaksi sisäkorvaistutetta saavien, tyypillisesti kehittyvien lasten puhutun

kielen kehittymisen ennuste on hyvä. Kielenkehityksessä on kuitenkin suuria yksilöllisiä eroja sekä normaalikuuloisilla että sisäkorvaistutteilta kuulevilla lapsilla. Istutteilla kuulevien lasten kielenkehitykseen vaikuttavat mm. lapsen ikä kuntoutuksen alkaessa, laitteiden käytön säännöllisyys ja säätöjen onnistuminen, lapsen lisävammat, kognitiiviset taidot ja temperamentti, sekä vanhempien koulutus, sosioekonominen asema, vuorovaikutustyyli, kielen käytön määrä ja rikkaus lastensa kanssa, sekä motivaatio ja osallistuminen kuntoutukseen. Monet näistä tekijöistä ovat samoja, joiden tiedetään vaikuttavan vahvasti myös normaalikuuloisten lasten kielenkehitykseen.

Iso muutos sisäkorvaistutteleiden myötä on tapahtunut siinä, että puhuttuja kieliä äidinkielenään käyttävät vanhemmat voivat nyt jo varhain tukea lapsensa kielen kehitystä tehokkaasti myös omalla äidinkielellään. Kun perhe on monikielinen, voi kuitenkin herätä huoli. Pystyykö lapsi omaksumaan useaa puhuttua kieltä samaan aikaan, kun yhdenkin puhutun kielen oppiminen on vaikeaa? Mitä monikielisydestä ja kielenkehityksen vaikeuksista tiedetään?

aMonikielisyys ja vaikeudet kielenkehityksessä

Monikielinen lapsi puhuu kahta tai useampaa kieltä. Monikielisistä lapsista puhuttaessa on syytä erottaa samanaikaisesti ja peräkkäisesti monikieliset lapset. *Samanaikaisesti monikielisellä* lapsella ei ole ensimmäistä ja toista (tai kolmatta jne.) kieltä, sillä hän omaksuu varhain useaa kieltä samaan aikaan, esimerkiksi isän ja äidin kieltä tai kieliä. Lapsen äidinkielenä on tällöin monikielisyys. Selkeintä on ehkä puhua, että lapsella on kaksi ensikieltä. Se ei kuitenkaan tarkoita, että lapsi hallitsisi kieliään yhtä hyvin. Tyypillisesti yksi kielistä on muita vahvempi. Kielet kehittyvät eri tahtiin riippuen kielisyötösten määristä eri kielillä. Tutkimusten mukaan samanaikaisesti monikielisen lapsen vahvemman kielen kehitys vastaa pitkälti yksikielisen lapsen kielenkehitystä, kun kaikki lapsen kielet huomioidaan. *Peräkkäisesti monikielinen* lapsi taas omaksuu toista kieltä sen jälkeen, kun ensimmäinen kieli on jo (osin) opittu. Tämä on tilanne esimerkiksi maahanmuuttajataustaisissa perheissä, joissa lapsi oppii kotona ensin vanhempiensa äidinkieltä ja maan kieltä aloittaessaan hoidon ja koulun. Toisen kielen kehitys noudattaa nuorempien yksikielisten lasten kielenkehitystä. Aluksi lapsi oppii ymmärtämään kieltä, sitten hän alkaa tuottaa vähitellen yhä pitempiä ja monimutkaisempia ilmaisuja. Toisella kielellä arkikieli opitaan noin 1–2 vuodessa ja kehittyneempi kieli 5–7

vuodessa, jos kielisyötös on riittävää. (Lue lisää Genesee, Paradis ja Crago 2008).

Vielä 1960-luvulla tutkijatkin uskoivat, että aivot pystyvät omaksumaan vain yhtä kieltä kunnolla. Edelleen kuulee sanottavan, että monikielisyys vähintäänkin hidastaa lapsen kielenkehitystä. Yksi- ja monikielisiä lapsia vertailevat tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että tyypillisesti kehittyvien monikielisten lasten kielenkehitys ei ole merkittävästi hitaampaa tai vaikeampaa kuin yksikielisilläkään. Jokeltelu, ensisanat, 50 sanan hallinta ja sanayhdistelmät ilmaantuvat monikielisillä lapsilla aivan ikärajoissa (Genesee, Paradis ja Crago 2008, 49-50), kun huomioon otetaan lapsen vahvin kieli tai kaikki kielet. Nykyään tiedetään myös, että lapsilla kielten sanaston ja rakenteiden käyttö yli kielirajojen (ns. kielten sekoittuminen) on normaalia monikielistä kehitystä, eikä merkki kielellisistä vaikeuksista. Yhä useamman tutkimuksen mukaan monikielisten lasten kielelliset, kognitiiviset ja sosiaaliset taidot kehittyvät paremmiksi kuin yksikielisillä.

Aiemmin monikielisyyttä ei ole mielellään suositeltu lapsille, joilla on vaikeuksia kielenkehityksessä. Suosituksen perusteena lienee sinänsä aivan looginen olettaus siitä, että koska lapsella on vaikeuksia oppia kieltä, kahden tai useamman kielen oppiminen olisi vielä vaikeampaa. Tutkimusten mukaan kuitenkin myös ne lapset, joilla on kielellinen erityisvaikeus, autismi tai Downin syndrooma, oppivat useaa kieltä samaan tapaan kuin yksikieliset verrokkinsakin (esim. Kay-Raining Bird, Genesee & Verhoeven 2016), oman kielikykyensä rajoissa.

Koska vaikeat kuulovammat niin merkittävästi vaikeuttavat puheen oppimista, voi ajatus kahdesta tai useammasta puhutusta kielestä tuntua mahdottomalta silloin, kun lapsi vasta opettelee kuulemaan ja kuuntelemaan. Sisäkorvaistutteilla on kuitenkin mahdollista kuulla kaikki puheäänteet selvästi ja oppia kieltä myös ympärillä käytettävästä puheesta (*incidental learning*), mikä perinteisillä kuulokojeilla oli vaikeaa. Jos lapsi kojeillaan tai laitteillaan erottaa puheäänteet, hän pystyy omaksumaan kaikki säännöllisesti kuulemansa ja käyttämänsä kielet. Aistipuutokset ja kehitykselliset vaikeudet aiheuttavat lapsille kielen oppimisen haasteita, olivatpa he yksi- tai monikielisiä. Kielten rajoittaminen ei vaikeuksia poista tai helpota.

Sisäkorvaistutteen ja monikielisyys

Kuulovammaisten lasten ja etenkin sisäkorvaistutteilla kuulevien lasten kaksi- tai monikielisydestä puhuttaessa viitataan lähes poikkeuksetta bimodaaliseen kaksikielisyteen (viittomakieli ja puhuttu kieli). Myös valtaosa kuulovammaisten lasten monikielisyystutkimuksista koskee bimodaalista kaksikielisyttä. Sisäkorvaistutteilla kuulevien lasten puhuttujen kielten monikielisydestä löytyy maailmanlaajuisestikin vasta vähän tutkittua tietoa. Sitä kertyy kuitenkin tasaisesti koko ajan lisää.

Tähän mennessä julkaistujen tutkimusten mukaan sisäkorvaistutteilla kuulevat tyypillisesti kehittyvät lapset pystyvät omaksumaan puhuttuja kieliä samaan aikaan. Valtaosassa tutkimuksista todetaan, että toisen kielen puhuminen ei vaikeuta lapsen vahvimman kielen kehittymistä. Toisen kielen hallinta sen sijaan vaihtelee suuresti kielenkäyttömahdollisuuksien mukaan. Tutkimusten mukaan parhaiten kielensä hallitsevat lapset, jotka ovat saaneet istutteen varhain, joiden kotona puhutaan kaikkia kieliä sujuvasti ja joiden vanhemmat on tehokkaasti ohjattu tukemaan lapsensa kielten kehitystä arjessa.

Tutkimuksia

Vuonna 2003 tutkijat Waltzman, McConkey-Robbins, Green ja Cohen tutkivat ensimmäisten joukossa monikielisten sisäkorvaistutteella kuulevien lasten puhuttujen kielten kehitystä. Tutkittavia oli 18. Lapset olivat saaneet yhden istutteen ennen 5,4 vuoden ikää. Lasten perheissä puhuttiin säännöllisesti kahta kieltä, joista toinen oli maan kieli englanti. Suurin osa lapsista hallitsi vahvempaa kieltään ikäodotuksen mukaisesti tai lähelle ikäodotusta. Toisen kielen hallinta vaihteli alkeista hyvään hallintaan. Johtopäätös oli, että toinen kotikieli ei näytä vaikeuttavan vahvemman kielen kehittymistä.

Seuraavana vuonna osa samasta tutkijaryhmästä tutki kahdentoista monikielisen lapsen kielellisiä taitoja. Lasten kotikieli oli muu kuin ympäristön kieli, mutta vanhemmat hallitsivat maan kielen hyvin. Tutkimuksen mukaan monikieliset lapset oppivat vahvinta kieltään ikäodotuksen mukaisesti. Kahdentoista tutkittavan lapsen toisen kielen hallinta kehittyi

tasaisesti heijastellen toisen kielen käytön määrää. Tutkijat totesivat jälleen, että toinen kieli ei näyttänyt vaikeuttavan vahvemman kielen kehittymistä.

Tutkijat Thomas, El-Kaslan ja Zwolan (2008) vertasivat yksikielisten ja monikielisten istutteilla kuulevien lasten kielellistä kehitystä. Lapsista kaksitoista oli yksikielisiä ja kaksitoista monikielisiä (matched pairs). Kaikki olivat saaneet yhden istutteen ennen kuuden vuoden ikää. Monikielisten lasten vahvemman kielen hallinta ei eronnut merkittävästi yksikielisten lasten kielen hallinnasta. Monikieliset lapset tosin hallitsivat sanastoa hieman paremmin kuin yksikieliset. Tutkijat esittivät, että kahden kielen samanaikainen oppiminen voi olla joillekin istutteilla kuuleville lapsille jopa hyödyllistä. Tulosten mukaan toinen kieli ei vaikeuttanut vahvemman kielen kehittymistä. Osa lapsista oppi myös toista kieltä samaan aikaan.

Muutaman vuoden päästä Saksassa tehtiin tutkimus, jonka tulokset poikkesivat edellisistä. Tutkijat Teschendorf, Arweiler-Harbeck ja Bagus (2011) seurasivat 101 yhdellä istutteella kuulevan lapsen saksan kielen kehitystä kolmen vuoden ajan. Lapsista 56 oli monikielisiä ja 41 yksikielisiä. Kaikki olivat saaneet istutteensa ennen kuuden vuoden ikää. Monikielisten lasten vanhempien äidinkieli oli jokin muu kuin saksa. Perheiden valtakieli oli kuitenkin saksa ja vanhempien äidinkieltä käytettiin vaihtelevissa määrin. Yksikielisissä perheissä puhuttiin saksa. Tutkimuksen mukaan monikieliset istutteilla kuulevat lapset hallitsivat ryhmänä saksan kieltä yksikielisiä selvästi huonommin. Muutamit monikieliset lapset hallitsivat kuitenkin saksan kielen hyvin ja oppivat lisäksi toistakin kieltään riittävästi sillä pärjätäkseen. Tutkijat totesivat, että heidän tutkimuksensa mukaan istutteilla kuulevien lasten on mahdollista oppia puhuttuja kieliä samaan aikaan, mutta tämä on poikkeuksellista. Tutkijat pohtivat syitä edellisistä tutkimuksista poikkeaviin tuloksiin. He totesivat, että heidän tutkimuksessaan monikielisten lasten vanhempien sosioekonominen asema ja koulutus olivat huonompia kuin yksikielisten lasten vanhempien. Näiden on todettu vaikuttavan myös normaalikuuloisten lasten kielelliseen kehitykseen. Lisäksi tutkijat totesivat, että Saksassa vieraskielisiä vanhempia on aiemmin ohjattu käyttämään lastensa kanssa vain saksa, jolla voi olla vaikutusta monikielisten lasten huonompaan kielelliseen suoriutumiseen.

Seuraavana vuonna tutkija Yim (2012) tutki kahdentoista istutteilla kuulevan lapsen kahden kotikielen kehitystä. Lapset olivat saaneet istutteensa ennen kolmen vuoden ikää ja istutekuuloa oli vähintään vuosi. Yhdellä lapsella istutteita oli kaksi, muilla yksi. Tutkimuksen mukaan lapset hallitsivat vahvinta kieltään hyvin. Kielen hallinta kehittyi sitä mukaa, mitä kauemmin istutteilla oli kuultu ja mitä vanhempi lapsi oli. Toisen kotikielen hallinta heijasteli kielen käyttömäärää kotona. Tutkimuksen kaksi nuorimpana istutteen saanutta lasta (12 kk ja 14 kk) hallitsivat molemmat kielensä hyvin.

Pari vuotta sitten tutkija Guiberson (2014) selvitti vanhemmille osoitetulla kyselyllä Espanjassa asuvien kuulovammaisten lasten kielen hallintaa. Perheistä 25:ssä puhuttiin kahta kieltä ja 26:ssä yhtä kieltä. Suurimmalla osalla lapsista kuulovamma oli erittäin vaikea, viidesosalla vaikea ja muilla keskivaikea molemmissa ryhmissä. Tutkija totesi, että vanhempien arvion mukaan monikieliset lapset hallitsivat vahvempaa kieltään paremmin kuin yksikieliset lapset. Toisen kielen hallinta oli vaihtelevaa. Kolmasosa lapsista hallitsi myös toista kieltään hyvin. Suurin osa osasi puhua toista kieltä jonkin verran tai vähän. Vanhemmista 80 prosenttia vastasi lastensa hallitsevan toista kieltään paremmin tai yhtä hyvin kuin he olivat odottaneet.

Sisäkorvaistutteilla kuulevien monikielisten lasten kielten kehitys näyttää näiden ja muiden tehtyjen tutkimusten mukaan mukailevan normaalikuuloisten monikielisten lasten kielenkehitystä. Huomionarvoista on, että näissä tutkimuksissa lapset pystyivät omaksumaan kahta puhuttua kieltä ja kielellinen kehitys vahvimmalla kielellä oli ikätasoa tai lähellä sitä, vaikka heillä oli vain yksi sisäkorvaistute, joka oli saatu keskimäärin selvästi vanhempana kuin nykyään. Myös laitteiden teknologia ja äänenkäsittelystrategiat olivat nykypäivään verrattuna vaatimattomia. Nykyään kaksi istutetta vauvavuoden aikana saavien lasten mahdollisuudet oppia puhuttuja kieliä samaan aikaan ovat huomattavasti paremmat.

Monikielinen lapsi tarvitsee kaikki kielensä

Professori Annick De Houwer on sanonut, että ”Bilingualism is most often a necessity, not a choice”. Monikielisessä perheessä käytetyt kielet ovat perheen sujuvan arjen ja vuorovaikutuksen kannalta välttämättömiä. Monikielinen lapsi tarvitsee kaikki kielensä

pystyäkseen luontevasti osallistumaan kanssakäymiseen sekä kaikkien läheistensä kanssa että kodin ulkopuolella. Kielten rajoittaminen johtaa siihen, että lapsi saa vähemmän ja köyhempää kielellistä tukea läheisiltään. Jokainen vanhempi tukee lapsensa kielenkehitystä parhaiten omalla äidinkielellään. Kielten rajoittaminen voi myös vahingoittaa lapsen ja vanhemman (isovanhemman jne.) välisen suhteen muodostumista ja aiheuttaa ongelmia perheen dynamiikkaan.

Sisäkorvaistutteilla kuulevien lasten puhuttujen kielten monikielisyydestä ei ole saatavilla vielä runsaasti tutkittua tietoa, mutta jonkin verran tutkimustietoa tietoa jo on. Sisäkorvaistutteilla kuulevien monikielisten lasten vanhemmat tarvitsevat tutkimustietoon perustuvaa tietoa ja ohjausta, jotta he pystyvät mahdollisimman tehokkaasti tukemaan lapsensa kielellistä kehitystä kaikilla lapsen tarvitsemilla kielillä.

KIRJALLISUUTTA

Genesee, F., Paradis, J. Ja Crago M. B. (2008) Dual Language Development and Disorders, A Handbook on Bilingualism and Second Language Learning (3. Painos). Paul H. Brookes Publishing Co: Baltimore

Guiberson, M. (2014) Bilingual skills of deaf/hard of hearing children from Spain. *Cochlear implants International*, 15(2), 87-92.

Kay-Raining, E., Genesee, F. ja Verhoeven, L. (2016). Bilingualism in children with Developmental Disorders: A narrative review. *Journal of Communication Disorders*, July 2016.

Teschendorf, M., Janeschik, S., Bagus, H., Lang, S. Ja Arweiler-harbeck, D. (2011). Speech development after cochlear implantation in children from bilingual homes. *Otology & Neurotology*, 32(2), 229-35.

Thomas, E., El-Kashlan, H. Ja Zwolan, T. A. (2008) Children with cochlear implants who live in monolingual and bilingual homes. *Otology & Neurotology*, 29(2), 230-234.

Yim, D. (2012) Spanish and English Language Performance in Bilingual Children With Cochlear Implants. *Otology & Neurotology*, 33(1), 20-25.

Waltzman, S. B., McConkey-Robbins, A., Green, J.E. ja Cohen, N.L. (2003) Second oral language capabilities in children with cochlear implants. *Otology & Neurotology*, 24(5), 757-763.

